

Margareta Benner and Emin Tengström: On the Interpretation of Learned Neo-Latin. An Explorative Study Based on some Texts from Sweden (1611–1716); Studia Graeca et Latina Gothoburgensia XXXIX, Acta Universitatis Gothoburgensis. Göteborg 1977, stran 112.

Studie je dílčím výsledkem snahy některých švédských latinských filologů, kteří se v posledních letech začali zajímat o filologii latiny po období středověku, tedy latiny humanistické a latiny nové (*Neo-Latin*). Těto nové latině (autoři ji implicitně vymezují stoletími 16. – 19.), jejíž památky ve Švédsku jsou poměrně hojné, se věnují autoři recenzovanému studiu na základě rozboru deseti vybraných textů „učené“ latiny z let 1611–1716, textů různých obsahem: jsou zde teologické traktáty, díla filozofická a historická, pojednání státoprávní, lékařské, botanické, fyzikální, astronomické. Oba autoři a další jejich spolupracovníci vydali již o těchto textech předběžné studie (viz soupis na str. 10), Emin Tengström je pak autorem obecněji zaměřené knihy o historii latiny ve Švédsku (*Latinet i Sverige, Stockholm 1973*). S autory – latinskými filology – spolupracovali odborníci v historii vědy. Autorkou kapitoly o slovníku a sestavitelkou bibliografie je M. Brennerová, poslední kapitolu (o stylu) napsali oba autoři společně, ostatní části knihy jsou prací E. Tengströma.

Autoři vycházejí z předpokladu, že spisovatelé učené latiny v 17. století kolísali mezi tradicemi živé latiny se středověkými prvky a klasicistickými snahami. Poněvadž by bylo metodicky příliš náročné a pro daný stav bádání o nové latině i předčasné snažit se zjistit, v kterých případech, jak a proč volili autoři zkoumaných učených textů mezi těmito dvěma alternativami, uchýlili se Bennerová a Tengström k prostší metodě: zaznamenávají slova a hláskoslovné, morfologické i syntaktické jevy, které se odchylojí od tolerantně pojaté klasické latiny (tu si autoři vymezili jako jazyk literární prózy od Cicerona po Suetonia). Cílem studie bylo tedy jednak zjistit, jaké problémy jsou vůbec spjaty s filologickou interpretací učených textů latiny 17. století, za druhé rámcově popsat pozadí, na něž se musí při řešení těchto otázek brát zřetel.

Druhý z taktó naznačených okruhů je tématem 1. kapitoly – *Text and Text Problems* – a kapitoly 2. – *Literary Background. Frame of Reference*. Zkoumáním slovní zásoby daného okruhu spisů dospěla Bennerová k závěru, že celkový ráz tohoto slovníku odpovídá tolerantně pojaté klasické normě. Rozborem gramatiky zjišťuje Tengström, že po morfologické stránce je zkoumaná latina téměř dokonale korektní, zatímco v hláskosloví a v syntaxi je spíše eklektická; autor se snaží rovněž stručně objasnit důvody této nerovnoměrnosti. V kapitole o stylu se autoři nezajímali o styly jednotlivých textů, ale hleděli na tyto texty jako na produkty dané literární situace, v níž pisatelé sdělovali látku čtenářskému publiku.

Závěrem je konstatováno, že „the learned Neo-Latin of the 17th century cannot be said have to been a dead or petrified language, not even a dying one. It was subjected to certain changes, mostly concerning the vocabulary“, což vcelku souhlasí s názorem Olschkiho, který v r. 1922 (*L. Olschki, Geschichte der neusprachlichen wissenschaftlichen Literatur II – Bildung und Wissenschaft im Zeitalter der Renaissance in Italien*) postřehl, že 17. století pomohlo latině k novému životu, i když nešlo už o literární latinu jako ve století 15., ale o řeč učenou.

Publikaci uzavírá bibliografie pramenů i literatury. V pramenech nás zaujme, že autoři studovali i jedno dílo J. Á. Komenského, z bibliografie vidíme, že nové latině bylo skutečně dosud věnováno poměrně málo pozornosti. I my ostatně dlužíme mnoho jazyku a stylu Komenského, Balbina nebo Dobrovského, nemluvíme-li už o autorech méně proslulých. Autoři se pustili do oblasti málo probádané a jejich práce vyzývá k následování.

Jana Nechutová

Christoph Trilse: Antike und Theater heute, Akademie-Verlag, Berlin 1975, stran 364.

V popředí zájmu Christopa Trilsa, východoněmeckého literárního teoretika a kritika, zabývávejho se v řadě svých studií otázkami divadla (srov. např. *Stücke gegen den Faschismus, Berlin 1970, Über die französische Bühne u. a. Schriften zum Theater, Berlin 1971*), stojí problematika týkající se vlivu antických dramát na moderní divadelní hry. První větší práci na toto téma publikoval autor již v roce 1969 – šlo o studii *Stücke nach der Antike*, vydanou rovněž v Berlíně, v roce 1971 podal v Greifs-

waldu disertační práci *Antike und Mythos in Drama und Theater der Gegenwart* a v roce 1975 pak Trilsovo zkoumání vztahů antických a moderních dramát vyvrcholilo v recenzované publikaci *Antike und Theater heute*. Trilse zde registruje kolem stovky moderních dramát, inspirovaných hrami antickými, přičemž největší pozornost je věnována především takovým autorům, jako je B. Brecht, Hacks, Knauth, H. Müller, M. Braun, Dufexise aj.

Kniha je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. Po historicko-metodologickém úvodu, jenž je jakýmsi zamyšlením nad antikou a současností (str. 7–8), věnuje autor v 1. kapitole (str. 19–69) pozornost antice a mýtu a jeho odrazu v současnosti [probírá zde především Marxovo a Engelsovo nazírání na antiku a mýtus (39–52) a zamýšlí se nad otázkou, proč je třeba i v dnešní době přebírat antické dědictví (52–69)].

Následující kapitola (str. 70–176) je věnována antické tragédii v socialistickém národním divadle. Po přehledu obecnějšího charakteru (čtenář je zde seznámen i s předválečnými kusy autorů neněmeckého původu) se Trilse soustřeďuje na ty dramatiky, u nichž podle jeho soudu antika nejaktuálněji promlouvá k současnému diváku. Je to především B. Brecht (81–93). Trilse zdůrazňuje Brechtův zájem o římské látky, dále skutečnost, že Brecht dával přednost historickým, případně literárněhistorickým námětům před mytologickými, a konečně Brechtův dialekticko-materialistický přístup k námětům přebíraným z antiky. Dále upoutal autora Heiner Müller (93–121); mezi jeho hrami inspirovanými antikou věnuje Trilse zvláštní pozornost látko prométheovské, již by se měli současní němeotí dramaturgové pro zvláště velké možnosti vhodné aktualizace, jak Trilse soudí, více zabývat. Následující oddíl kapitoly věnované tragédii je pojat tematicky (121–144). Autor zde rozebírá čtyři nové tragédie z šedesátých let inspirované hérakleovským mýtem, totiž hry H. Pfeiffera (1965), H. Müllera (1966), P. Hackse (1969) a H. Langa (1965). Od tematického postupu však Trilse opět brzy upouští a znovu zkoumá antickou tematiku podle autorů; tentokrát se zabývá M. Braunsem (144–158), jenž psal od konce padesátých let své hry ovlivněn nejen antikou, ale i B. Brechtem (jde o jeho čtyři kusy: *Medea*, *Die Troerinnen*, *Die Perser* a konečně o ještě neuvedenou hru *Elektras Tod*). Podobně jako u všech ostatních autorů staví Trilse i zde do popředí otázku společenské angažovanosti a aktualizace Braunsových dramát. Naše poznatky o velkém bohatství moderní divadelní produkce s antickou tematikou nakonec autor ještě důkladněji rozmnožuje v posledním oddílu kapitoly nazvaném „Další pokusy“.

Komedii je věnována třetí kapitola Trilsovy publikace (str. 177–297), jež začíná krátkou metodologickou poznámkou k realistické komedii a mýtu jakožto politickému divadlu. Ve způsobu inscenování antických her rozeznává autor dvě linie – jednu s převážně estetizujícími tendencemi (jako hlavní představitel tohoto směru je uváděn Ch. Dullins s inscenací *Ptáky a Míru* a M. Reinhardts s *Lýsistratou*) a druhou linii, usilující především o zdůraznění politické motivace dramát. Velmi obsáhlý je oddíl nazvaný „Stará komedie a realita“ (178–262), členěný v podstatě podle probíraných komedií. Na prvním místě se Trilse zabývá *Lýsistratou*, tedy komedií, která patří v moderních diváku k nejoblíbenějším a již se dostalo mnoha nejruznějších zpracování (Trilsovi přitom neušly – podobně jako v případě tragédií – ani nejnovější, doposud nepublikované či na jevišti neuvedené verze). Dále se pak rozebírají komedie *Mír* v pojetí P. Hackse (Trilse přitom zkoumá nejen vztah Aristofana a Hackse, nýbrž studuje i režii, inscenaci a hudbu u Hacksovy verze), *Ekklesiazusai* J. Knautha za dramaturgické spolupráce C. Bremera, *Jezdei S. Dufexise* (řecký emigrant, jenž přeraboval a v roce 1959 uvedl ve Frankfurtu nad Mohanem Menandrova *Dyskola* a zpracoval též Euripidovy *Bakchantky*), *Ptáci rovněž* od S. Dufexise z r. 1969 (tentokrát se zajímavě pozměněným titulem, jenž však vystihuje autorovu snahu o zpřístupnění antických ideí dnešku, totiž *Die Vogel*, nach *Aristophanes – gegen Aristophanes – mit Aristophanes*), *Plutos* B. Brechta z roku 1939, jenž se nám však nezachoval celý, a *Acharnští* (věnoval jim pozornost již L. Feuchtwanger) od W. Schadewalta; Trilse dospívá k závěru, že význam Acharnských pro současnou moderní scénu nebyl ještě dostatečně oceněn a sám navrhuje tři možné varianty v prezentaci této látky divákovi a podrobně je rozvádí na str. 262. Následující dva oddíly (263–297) jsou věnovány nové komedii a autor se zde především zamýšlí nad moderními zpracováními *Plautova* *kusu Miles gloriosus*, především u J. Knautha (1968/69), dále si všímá dvojího pojetí *Plautova Amphitryona* z roku 1968, a to jednou u P. Hackse (tentokrát kus měl na jaře 1978 i československou premiéru u Karlových Varech) a podruhé u A. Stolpera (ze starších přepracování připomeňme např. hru *Amphitryon* 38 od J. Giraudouca).

Poslední kapitola (str. 298–312), nazvaná „Antika, mytologie a realismus“, je závěrečnou poznámkou o bohatém antickém odkazu dnešku. Trilsova publikace je na str. 317–352 opatřena velmi bohatým poznámkovým aparátem, jenž dohromady čítá 503 poznámky, v nichž zdaleka nejde jen o odkazy na literaturu, nýbrž často se v nich podstatně rozvádějí informace z jednotlivých kapitol. Trilse nezapře, že je vskutku dobrým znalcem současné německé (ale i jiné) dramatické tvorby a při srovnání antiky s dneškem se snaží mít neustále na zřeteli aktualizaci a přínos nových her především pro současnou socialistickou kulturu. Klasický filolog ovšem leckdy cítí potřebu důkladnějšího vypořádání se s antickou předlohou. V každém případě však jde o publikaci velmi podnětnou, která jistě mnohé napoví současným dramaturgům, a je nutno konstatovat, že v NDR není zájem o podobnou tematiku ojedinělý. Je jen škoda, že orientaci v práci poněkud ztěžuje to, že kniha není opatřena seznamem odborné literatury.

Dagmar Bartoňková

EIRENE XIV, XV. Studia Graeca et Latina; Academia Praha 1976, 196 s., 1977, 195 s.

Pět statí 14. svazku periodika EIRENE, orgánu komitétu vědců o antickém starověku v socialistických zemích, přináší problematiku z různých disciplín oboru. Do oblasti starověké historie patří článek J. Pečírky (Praha), který se zabývá teoretickými a metodologickými otázkami krize athénské polis ve 4. století př. n. l. a který představuje autorův příspěvek na 14. světovém historickém kongresu v San Francisku v roce 1975; je zde vyloženo Pečírkoovo stanovisko k problému, o němž se mnoho diskutuje (tato diskuse je v článku shrnuta a zhodnocena). Rovněž teoretickým problémem starověkých dějin se zabývá sofijský profesor Boris Gerov; předmětem jeho úvahy, marxisticky založené a z antických svědectví vycházející, je charakter thrácké venkovské obcíny. — Článkem G. Hērese (Berlín) o fragmentu bronzové skládací trojnožky z antických sbírek berlínských Státních muzeí je zde zastoupena klasická archeologie — Literární historii se věnuje D. Bartoňková (Brno) ve studii „Prosimetrum, the Mixed Style, in Ancient Literature“: upozorňuje na sporné otázky (původ, definice), týkající se prosimetra, jež ji přivedly k jeho zkoumání, a předkládá hlavní výsledky, jichž se dopracovala studiem tzv. smíšeného stylu u jeho nejtýpějších antických představitelů. Poslední studie 14. svazku sborníku EIRENE, „Zur Interpretation des Photios-Abschnittes über Ainesidemos“, již zasvětil její autor, prof. K. Janáček (Praha), interpretačním otázkám, představuje slovo filologa v řešení problému, lze-li u fragmentů skeptika Ainesidema mluvit o autentickém dochování či pouze o parafrázi; Janáček rozebírá fragmenty, zachované v excerptech patriarchy Fotia.

15. číslo časopisu EIRENE přináší čtyři statí; ve dvou z nich řeší jejich autoři otázky z dějin starověku, jedním článkem jsou zastoupeny oblasti literární historie a klasické archeologie. H. Kreissig (Berlín) se ve svém článku zabývá vlastnickými vztahy v helénistickém světě týkajícími se půdy, s konkrétním zaměřením na helénistický Orient. Text tohoto článku je příspěvkem, který přednesl autor na kolokviu o helénistickém a římském pozemkovém vlastnictví, které se konalo v Cambridge v roce 1976. Autor na základě starověkých pramenů, z velké části nápisných, rozebírá různé formy pozemkového vlastnictví a závislosti přímých výrobců v nejdůležitější oblasti výroby, v zemědělství, v té části řeckého světa, kde se od 3. stol. př. n. l. uplatňovaly jak vztahy helénistické, tak i čistě orientální. Starověkými vztahy zemědělskými se zabývá i I. S. Svencickaja (Moskva) ve své statí nazvané „Some Problems of Agrarian Relations in the Province of Asia“. Autorka podává pohled na zemědělství v Malé Asii od 1. stol. př. n. l. až po pozdní císařství. Zvláštní pozornost je podle autorky třeba věnovat zemědělským vztahům ve 3. — 4. stol. n. l., na něž mělo vliv šířící se křesťanství. — Další článek spadá do oblasti literární historie. Je to rozšířený příspěvek, který jeho autor J. Burian (Praha) přednesl na Mezinárodním kongresu klasických studií konaném v Madridě v roce 1974. Autor ve svém článku ukazuje, jak se v dochovaných pramenech odráží rozdílný pohled římských autorů na charakter Římanů a barbarů. Jako hlavní podklad pro svůj rozbor si vybral soubor životopisů římských císařů známý dnes pod názvem *Historia Augusta*, v němž jsou zachycena nejen fakta z římských dějin 2.—3. stol. n. l., ale zároveň se v něm projevuje i vliv a myšlení doby,